

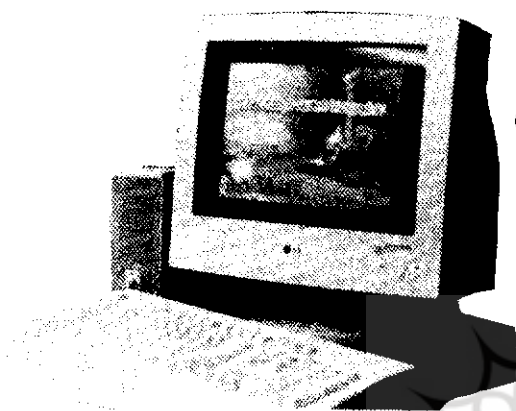

آشنایی با نرم افزار

«دانش نامه جامع

نهج البلاغه»

احسان سرخه‌ای

دانش نامه جامع نهج البلاغه، کامل ترین نرم افزار از نوع خود است که خدمات خود را به سه زبان فارسی، عربی و انگلیسی، ارائه می کند و در برگیرنده صدها جلد کتاب به صورت تطبیقی، هزاران موضوع با ساختار درختی، قدیمی ترین نسخه های خطی نهج البلاغه، نمایه آیات قرآن و احادیث نبوی، مصادر، اعلام، امثال و حکم نهج البلاغه و ده ها امکان پژوهشی و کاربردی دیگر است. این نرم افزار، توسط «مرکز تحقیقات رایانه ای حوزه علمیه اصفهان»، تولید شده و در اختیار جامعه محققان و فرهیختگان میهن اسلامی قرار گرفته است.

این نرم افزار، شامل متن کامل و اعرابگذاری شده نهج البلاغه، کلیه ترجمه ها و شروع (نظم و نثر) نهج البلاغه است که بالغ بر صدها جلد کتاب می شود و به هفت زبان فارسی، عربی، انگلیسی، فرانسوی، ایتالیایی، اسپانیایی و اردو است.

تهیه کنندگان این نرم افزار، علاوه بر فراهم نمودن امکانات پژوهشی، بر آن شدند تا اندیشه ده ها شیفته امیرالمؤمنین (ع) را به بهترین نحو، در اختیار محققان و فرهیختگان،

قرار دهند. اعلام سال ۱۳۷۹ ش، از سوی رهبر فرزانه انقلاب اسلامی به عنوان سال امیرالمؤمنین (ع)، فرصت مناسبی جهت ارائه این اثر ارزشمند بوده است.

از ویژگی های اصلی برنامه، وجود فهرست های مختلف از نهج البلاغه است که در حین نمایش متن، می توان از آنها بهره جست. همچنین امکان مقایسه متون ترجمه یا شرح را با یکدیگر، می توان از ویژگی های آن برشمرد.

این برنامه، در چند بخش تدوین یافته که عبارت اند از: نمایش، موضوعات، معجم، آیات، احادیث، مصادر، اعلام (شخصیت ها)، امثال، و امکانات.

نمایش

در این بخش، امکان نمایش متن نهج البلاغه از طریق انتخاب خطبه ها، نامه ها و حکمت ها وجود دارد. همچنین امکان نمایش تصاویر نسخه خطی همان صفحه از نهج البلاغه، هم زمان با متن در حال نمایش، و همین طور ترجمه اردوی آن، در این بخش در نظر گرفته شده است. ضمناً امکان انتخاب و نمایش ترجمه ها و شروح مختلف نیز از خصوصیات این بخش به شمار می آید.

اکنون به بررسی نکاتی چند درباره بخش نمایش می پردازیم:

فهرست اسامی خطبه ها و نامه ها: با توجه به این که اسامی خطبه ها و نامه های نهج البلاغه، معمولاً براساس نظر مترجم یا شارح انتخاب می شوند، تاکنون، فهرست های اسامی مختلفی در کتب گوناگون، به چاپ رسیده است که پس از بررسی تمامی این فهرست ها، اسامی خطبه ها و نامه ها در نرم افزار حاضر، با مراجعه به کتب زیر، انتخاب شده اند.

فهرست فارسی: با استفاده از فهرست اسامی مندرج در ترجمه آقایان: عبدالمحمد آیتی، سید جعفر شهیدی، محسن فارسی، ناصر احمدزاده، حسین انصاریان و [نسخه تصحیح] عزیزالله جوینی.

فهرست عربی: با استفاده از فهرست شرح ابن میثم بحرانی.

فهرست انگلیسی: با استفاده از فهرست ترجمه سید علیرضا.

متن نهج البلاغه: با توجه به این که هنوز هیچ نسخه بدون غلطی از نهج البلاغه که بتوان به طور کامل به آن اعتماد نمود وجود ندارد، طراحان نرم افزار، از بین نسخ موجود، نسخه چاپ شده توسط «بنیاد نهج البلاغه» را که متن آن با یازده نسخه معتبر دیگر مقابله شده است، به عنوان بهترین نسخه برای متن عربی در نرم افزار دانش نامه جامع نهج البلاغه مورد استفاده قرار داده اند. هر چند از دیدگاه آنان، این نسخه نیز همچون نسخ دیگر، نواقص و معایبی دارد که حتی الامکان، با نظر محققان و کارشناسان مرکز تحقیقات رایانه ای حوزه علمیه اصفهان، رفع گردیده است.^۱

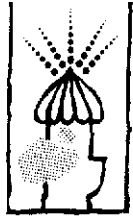
نسخه های خطی: از آن جا که نسخ خطی، یکی از ابزارهای مهم تحقیقی محسوب می شوند، در این برنامه، تصاویر قدیمی ترین نسخه خطی نهج البلاغه، که از قرن پنجم به جای مانده، ارائه شده است. این تصاویر، از نسخه منتشر شده توسط کتابخانه آیه الله مرعشی قم، استخراج شده و مورد استفاده قرار گرفته اند.

تصاویر این کتاب، برگرفته از نسخه مورخ ذی قعدة سال ۴۶۹ است که به خط حسین بن حسن بن حسین مؤدب قمی است. او از دانشمندان قرن پنجم و ششم و از شاگردان دورستی و از مشایخ قطب راوندی بوده است و این نسخه را با یک واسطه با نسخه اصل به خط مؤلف، مقابله و تصحیح کرده و آن را نزد محمد بن علی بن احمد بن بندار، خواننده و او به خط خود، آن را گواهی کرده است و نویسندگان نسخه را با جمله: «شیخی الفقیه الأصلح...» ستوده است. این نسخه اکنون جزو کتابخانه میرزا عبداللّه افندی، صاحب ریاض العلماء است و ایشان، مکرر از آن، نام برده است.

ترجمه ها و شرح ها: با وجود این که ترجمه ها و شرح های بسیار متعددی از

۱. برای اطلاعات بیشتر در مورد چگونگی تهیه نسخه بنیاد نهج البلاغه، ر. ک به مقاله «آشنایی با نهج البلاغه» مندرج در: وقف، میراث جاویدان، سال هفتم، شماره اول و دوم.

نهج البلاغه به زبان‌های گوناگون موجود است، اما در این نرم افزار، تنها از ترجمه و شروحي استفاده شده است که تمام نهج البلاغه را موضوع کار خود قرار داده باشند. البته بعضی از شروح، به علت فوت مؤلف، ناتمام مانده، یا قسمت‌هایی از آنها در اثر گذشت زمان، مفقود شده است. بر همین اساس، از ترجمه‌ها و یا شروحي که تنها شامل یک خطبه، نامه و یا بخشی از نهج البلاغه بوده‌اند، استفاده نشده است. اطلاعات کتابشناختی ترجمه‌ها و شرح‌ها در فهرست ضمیمه آمده است.

تطبيق متون: از جمله مشکلاتی که محققان در نهج البلاغه و در شروح و ترجمه‌ها با آن مواجه هستند، عبارت‌اند از:

الف) عدم هماهنگی بین ترتیب و شماره خطبه، نامه و یا کلمات قصار موجود در نسخ گوناگون نهج البلاغه،

ب) تفاوت در متن خطبه‌ها، نامه‌ها و کلمات قصار، خصوصاً در ابتدا و انتهای آنها در کتب مختلف،

ج) تفاوت متون از لحاظ معنا و مفهوم، به دلیل اختلاف در منابع و مصادر که از آن به تفاوت در نسخه بدل‌ها تعبیر می‌شود.

با توجه با این مشکلات، از ویژگی‌های بسیار مفید این برنامه، امکان تطبيق بین متون شرح‌ها و ترجمه‌های مختلف نهج البلاغه است که از متن آنها در برنامه استفاده شده است. به این ترتیب که کاربر، در حین بررسی هر یک از خطبه‌ها یا نامه‌ها یا کلمات، می‌تواند هم‌زمان، ترجمه یا شرح آن را در منابع مختلف، بدون نیاز به مطابقت بین آنها مشاهده نماید. شایان ذکر است که همین امکان، در مشاهده تصاویر نسخه خطی قدیمی و تصاویر ترجمه نهج البلاغه به زبان اردو نیز وجود دارد.

کلمات فعال در متن: از مزایای برنامه آن است که در حین نمایش متن کتاب، می‌توان یکی از مشخصات زیر را فعال نموده، در حین نمایش متن، آن مشخصه را با رنگی دیگر مشاهده نمود و به توضیحاتی درباره آن در زیر صفحه، دست یافت. این

مشخصات، عبارت اند از :

۱) آیه : آیات شریفی که در نهج البلاغه آمده و حضرت از آنها استفاده کرده است، به صورت رنگی در متن عربی، مشخص و فعال می شوند که با گزینش هر یک، می توان نام سوره و شماره آیه را در زیر صفحه مشاهده نمود.

ب) لغت : متن نهج البلاغه، به گونه ای طراحی شده است که بیش از پنج هزار لغت مشکل در آن، به صورت رنگی، مشخص و فعال است و کاربر، با انتخاب هر یک از این لغات، می تواند معنای فارسی یا عربی آن را (در نسخه عربی و انگلیسی نرم افزار) مشاهده نماید.

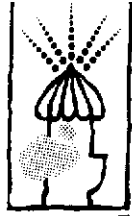
منابع مورد استفاده در این قسمت، عبارت اند از :

۱. فهرس الالفاظ الغریبة، صبحی الصالح.
۲. فرهنگ نهج البلاغه، صبحی الصالح، ترجمه : مصطفی رحیمی نیا، تهران : انتشارات اسلامی، ۱۳۷۰ ش.
۳. قاموس نهج البلاغه، محمد علی شرقی، تهران : دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۶۶ ش.
۴. الکاشف عن الالفاظ نهج البلاغه فی شروحه، سید جواد مصطفوی خراسانی، تهران : دارالکتب الاسلامیه، ۱۳۷۷ ش.
۵. مفردات نهج البلاغه، سید علی اکبر قرشی، تهران : مؤسسه فرهنگی نشر قبله، ۱۳۷۷ ش، اول.
۶. لسان العرب، ابن منظور.

شایان ذکر است که در موارد متعددی به علت اختلاف نسخ موجود، ترجمه یک کلمه با مراجعه به کتب لغت مختلف تهیه شده که نشانی هر یک در ذیل آن کلمه، ذکر شده است.

ج) بدل : لغات و یا عباراتی که در نسخ گوناگون نهج البلاغه به صورت متفاوتی آمده اند، به صورت رنگی مشخص و فعال هستند که با گزینش هر کدام، می توان موارد

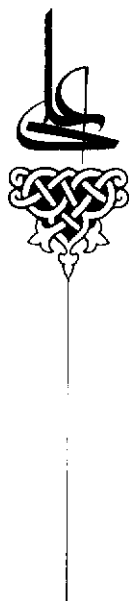

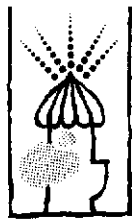
اختلاف را در یازده نسخه معتبر دیگر، به همراه نام آن نسخه، مشاهده نمود. این بخش، با استفاده از نسخ بدل ارائه شده در نسخه بنیاد نهج البلاغه، تهیه و تدوین شده است. این نسخه ها عبارت اند از:

۱. نسخه متعلق به کتاب خانه آیه الله مرعشی قم.
۲. نسخه متعلق به کتاب خانه مدرسه نواب مشهد.
۲. نسخه متعلق به کتاب خانه جامع علیگر هند.
۴. نسخه متعلق به کتاب خانه ممتاز العلمای لکنهو در هند.
۵. نسخه فخرالدین نصیری.
۶. شرح مرحوم علینقی فیض الاسلام.
۷. شرح ابن ابی الحدید معتزلی.
۸. شرح قطب الدین راوندی.
۹. شرح کیدری بیهقی.
۱۰. شرح علی بن ناصر سرخسی.
۱۱. شرح شیخ محمد عبده.

البته در مواردی به علت عدم تعیین دقیق قسمت های مورد اختلاف، نسخ مذکور، مستقیماً مورد توجه و استفاده قرار گرفته اند. (ه) حدیث: احادیث نبوی ای که مستقیماً توسط امام علی (ع) نقل شده اند و یا تلویحاً مورد استفاده قرار گرفته اند، در متن کتاب، فعال اند و احادیث مشابه، سلسله سند حدیث مورد نظر (از منبع دیگری غیر از نهج البلاغه) و شرح مبسوطی از آن را نیز می توان مشاهده نمود.

(و) اعلام: اسامی تمامی افراد و شخصیت های مهمی که در نهج البلاغه ذکر شده اند، به صورت فعال، در متن مشخص شده است و کاربرد با انتخاب هر یک می تواند نکات برجسته و شرح مختصر زندگانی وی را مشاهده نماید.

ز) مثل: تمامی امثال و حکم نهج البلاغه، به صورت رنگی در متن فعال اند و کاربر، قادر است با انتخاب هر یک، شرح و توضیح مبسوطی از محتوا، شأن بیان، نکات ادبی و دیگر مطالب مربوط به آنها را مشاهده نماید.

شایان ذکر است که از جمله امکانات پیش بینی شده در بخش نمایش، قابلیت مشاهده موضوعات خطبه، نامه یا کلمات در حال نمایش است که توضیح آن خواهد آمد.

با توجه به اهمیت مصادر و اسانید نهج البلاغه، در این بخش از برنامه، امکان دسترس تطبیقی به اسناد و مصادر هر قسمت از نهج البلاغه، فراهم شده است، به گونه ای که کاربر قادر خواهد بود با انتخاب هر بخش، اسناد و مآخذ آن را به طور مبسوط، مشاهده و نشانی مصادر معتبر دیگری غیر از نهج البلاغه که متن در حال نمایش را نقل نموده اند، مطالعه نماید.

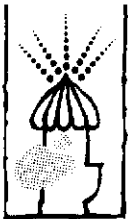
موضوعات

در این بخش، فهرست موضوعات با ساختار درختی نمایش می یابد. در این ساختار، کاربر به آسانی می تواند ارتباط بین موضوعات را مشاهده نماید و موضوعات مشابه یکدیگر را پیگیری نماید. این موضوعات، بالغ بر هزار و ششصد موضوع اصلی و ده هزار موضوع فرعی است که از طریق هر کدام از آنها می توان قسمت هایی از نهج البلاغه را که شامل موضوعات انتخابی است، مشاهده و بررسی نمود (ارجاع از موضوع به متن).

همان طرز که یادآور شدیم امکان دسترس از طریق متن به موضوعات نیز در برنامه وجود دارد.

از بین فهرست های موضوعی نهج البلاغه، فهرست های موضوعی منتشر شده توسط آقایان: لیب بیضون، اویس کریم، انصاریان، معادپخواه، و دشتی، به صورت خاص و یا مشترك، مورد تصحیح و استفاده قرار گرفته اند که فرهنگ تفصیلی مفاهیم

نهج البلاغه (فرهنگ آفتاب) در ده جلد، نوشته آقای عبدالمجید معادیخواه، با مزایایی همچون نمایه سازی جامع موضوعات و ایجاد ارتباط بین موضوعات از طریق ارجاعات، به عنوان کتاب مرجع، جهت پایه ریزی ساختار درختی موضوعات، در برنامه مورد استفاده قرار گرفته است.

یادآور می شود که فرهنگ یاد شده، از جهاتی همچون اشتباهات چاپی و نشانی ها و ارجاع های نادرست، توسط محققان مرکز تحقیقات رایانه ای حوزه علمیه اصفهان، مورد بازبینی و تدوین مجدد قرار گرفت. این موضوع بندی، جهت استفاده کاربران عرب زبان، توسط مترجمان مرکز یاد شده، به زبان عربی برگردانده شد.

معجم

در این بخش، فهرست کلمات موجود در نهج البلاغه - که بیش از ۷۴۰۰۰ کلمه است - به همراه بخش کوتاهی از متن پیرامون هر کلمه و نشانی آن در کتاب، دیده می شود. همچنین می توان در این فهرست، جستجوی حرفی انجام داد و فهرست کلماتی را که حروف خواسته شده در آنها به کار رفته، به همان صورت مشاهده نمود. پس از آن، می توان یکی از موارد نمایش یافته را گزینش و متن کامل را مورد بررسی قرار داد.

آیات

در این بخش، فهرست نام سور و آیاتی که در نهج البلاغه آمده، دیده می شود که با گزینش هر یک، می توان نشانی آن را در کتاب مشاهده نمود. از آن جا که امام علی (ع) در موارد متعددی، از آیات قرآن به صورت استشهاد، درج و تلمیح در کلام خود استفاده نموده است، لذا از لحاظ تعداد آیات و حد و حصر آنها در نهج البلاغه، فهرست های گوناگونی ارائه شده که با بررسی منابع گوناگون، فهرست آیات مندرج در انتهای ترجمه و شرح نهج البلاغه ی مرحوم علامه محمد تقی جعفری، به عنوان مرجع، در برنامه مورد استفاده

قرار گرفته است. همچنین جهت تلاوت آیات، از صوت استاد ابوبکر الشاطری استفاده شده است.

احادیث

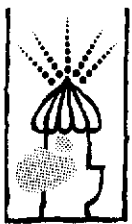
در این قسمت، فهرست روایات نبوی موجود در **نهج البلاغه** به نمایش درمی آید که با گزینش هریک، می توان نشانی آن را در کتاب و همچنین نام و نشانی مصادر دیگری که این حدیث یا نزدیک به مضمون آن را از قول رسول اکرم نقل نموده اند، مشاهده نمود.

البته بعضی احادیث نبوی **نهج البلاغه**، با صراحت کامل، از سوی حضرت علی (ع)، به عنوان کلام حضرت رسول اکرم بیان شده اند و بعضی در بین کلام امام معصوم به گونه ای نقل شده اند که به راحتی قابل تفکیک و تشخیص نیستند و لذا تعداد احادیث و حدود و ثغور آنها در نسخ مختلف، مشابه نیست. به همین جهت، با مراجعه به کتب گوناگون، فهرست احادیث نبوی مندرج در انتهای کتاب ترجمه و شرح **نهج البلاغه** علامه محمد تقی جعفری، به عنوان مرجع، مورد استفاده قرار گرفت. گرچه مترجمان و شارحان **نهج البلاغه**، عموماً تنها به ارائه فهرستی از احادیث بسنده کرده اند، اما در این نرم افزار، احادیث، بعضاً با ذکر مأخذ و یا نقل احادیث مشابه، بیان شده است.

مصادر

در این بخش، برای هر کدام از خطبه ها و نامه ها و حکمت های **نهج البلاغه**، به تفکیک، نام و نشانی مصادر دیگری که آنها را نقل نموده اند، نمایش می یابد. این بخش، با استفاده از کتاب چهار جلدی **مصادر نهج البلاغه** و آسانیده، تألیف سید عبدالزهره حسینی خطیب (بیروت: مؤسسه الاعلمی، ۱۳۹۵ق)، تهیه و تدوین شده

است. گفتنی است تمامی اعدادی که مؤلف در این کتاب به عنوان نشانی خطبه‌ها، نامه‌ها و حکمت‌ها استفاده کرده است، جهت تطبیق با متن عربی مورد استفاده در این نرم افزار، تغییر کرده است.

شخصیت‌ها (اعلام)

در این بخش، فهرست اشخاص مشهوری که نام آنها در نهج البلاغه آمده است، به همراه توضیحاتی در مورد شخصیت آنها نمایش می‌یابد.

منابع مورد استفاده در این قسمت عبارت اند از:

۱. اعلام نهج البلاغه، محمد هادی امینی، ترجمه: ابوالقاسم امامی، بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۵۹ ش، اول.

۳. الغدير، علامه عبدالحسین امینی.

۴. بحار الأنوار، علامه محمد باقر مجلسی.

شایان ذکر است که در مواردی جهت توضیح دربارهٔ اعلام، کتب تاریخی متعددی مورد استفاده قرار گرفته است که نشانی هر یک، در ذیل مطلب برگرفته از آن کتب، ذکر شده است.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
پرتال جامع علوم انسانی

امثال

مجموعهٔ ضرب المثل‌های موجود در نهج البلاغه، در این بخش، فهرست شده‌اند که با گزینش هر یک می‌توان نشانی آنها را در کتاب مشاهده نمود.

منبع مورد استفاده این قسمت، کتاب الامثال والحکم المستخرجة من نهج البلاغه،

تألیف محمد غروی (قم: مؤسسه النشر الاسلامی التابعة لجماعة المدرسين، ۱۴۰۷ق)

است.

برای مرتبط سازی پنجره ها و تنظیم چاپگر، می توان از این بخش، بهره جست. از جمله قابلیت های این بخش از برنامه، امکان چاپ قسمت های مختلف، مانند: متن اصلی، موضوعات، ترجمه ها، و شرح ها و ... با امکانات خاص است.

در انتها، بخشی با عنوان «درباره»، شامل: مجموعه ای از مقالات در موضوعات مربوط به امام علی (ع)، نهج البلاغه، سید رضی، شارحان و مترجمان نهج البلاغه، پیام های حضرت امام خمینی (ره) و مجموعه سخنرانی های مقام معظم رهبری درباره نهج البلاغه و تعدادی چند از مقالات «کنگره نهج البلاغه» و ... است. همچنین توضیحاتی درباره نرم افزار و حوزه علمیه اصفهان، در اختیار کاربر قرار می گیرد.

این نرم افزار، بر روی یک لوح فشرده (CD) قابل اجرا در محیط سیستم عامل ویندوز 9+ و 2000 ارائه شده است.

در خاتمه، ضمن قدردانی از مجموعه دست اندرکاران طراحی و تولید این نرم افزار - که می تواند به عنوان منبعی فراگیر در اختیار جامعه تحقیقاتی قرار گیرد و در سهولت دسترس به منابع، نقش بسزایی ایفا نماید-، چند پیشنهاد که می تواند در ویرایش های بعدی این برنامه مورد توجه قرار گیرد، ارائه می نمایم.

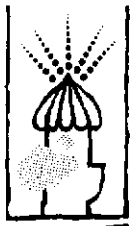
چند پیشنهاد

۱. ایجاد معجم ریشه ای لغات و امکان دستیابی به متن از طریق ریشه لغات،
۲. امکان جستجوی عبارت در متن نهج البلاغه و شروع و ترجمه های آن،
۳. امکان فیش برداری از متون مختلف موجود در برنامه و موضوعات، و انتقال آنها

به فایل،

۴. امکان انتقال از طریق فهرس مختلف برنامه به متن، مانند فهرست اعلام و احادیث،
۵. ایجاد فهرست مترادفات و امکان جستجو در آنها و با استفاده از آنها،

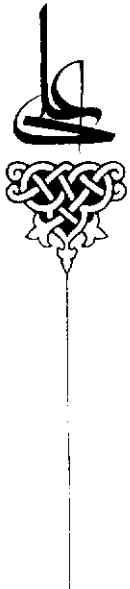

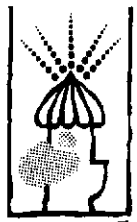
۶. امکان استفاده هم‌زمان از فهرست موضوعات و نمایش متن.

به دلیل جامعیت برنامه از جهت منابع ترجمه و شرح که به ادعای طراحان آن، حاوی کلیه ترجمه‌ها و شروح نهج البلاغه است، لازم دیدیم فهرست این منابع را که می‌تواند برای جمعی از محققان، مرجعی برای تحقیق به شمار آید، به عنوان ضمیمه در اختیار علاقه‌مندان قرار دهیم.

فهرست ترجمه‌های «نهج البلاغه» در این برنامه

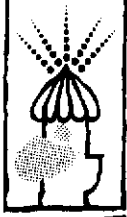
- ۱- نهج البلاغه، ترجمه: ناهید آقا میرزایی، تهران: انتشارات بهزاد، ۱۳۷۹ ش، ۹۴۴ ص، اول.
- ۲- نهج البلاغه، ترجمه: عبدالمحمد آیتی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی بنیاد نهج البلاغه، ۱۳۷۷ ش، ۱۰۳۸ ص، چهارم.
- ۳- نهج البلاغه، سخنان علی (ع)، ترجمه: ناصر احمدزاده، تهران: انتشارات اشرفی، ۱۳۷۸ ش، ۴۳۲ ص، دوم.
- ۴- نهج البلاغه، ترجمه: حسین بن شرف‌الدین اردبیلی، بی‌جا: دفتر نشر فرهنگ اهل بیت (ع)، ۴۰۸ ص.
- ۵- ترجمه روان نهج البلاغه، ترجمه: سید کاظم ارفع، تهران: انتشارات فیض کاشانی، ۱۳۷۸ ش، ۱۳۸۲ ص، اول.
- ۶- نهج البلاغه، ترجمه: امیر اسماعیلی، تهران: انتشارات طاهری، ۱۳۴۶ ش، ۴۹۲ ص، اول.
- ۷- نهج البلاغه، ترجمه: محمد علی انصاری، قمی، تهران: انتشارات نوین، ۱۳۵۴ ش، ۱۲۱۸ ص.
- ۸- نهج البلاغه، ترجمه: حسین انصاریان، تهران: انتشارات پیام آزادی، ۱۳۷۸ ش، ۹۱۴ ص، اول.

- ۹- نهج البلاغه، ترجمه: سید نبی الدین اولیایی، بی جا، بی نا، ۱۳۷۹ ش.
- ۱۰- خورشید هدایت (نهج البلاغه منظوم)، ترجمه منظوم: عباس ایراندوست، تهران: چاپ اسلامی، ۱۳۴۴ ش، ۲ ج، اوّل.
- ۱۱- نهج البلاغه، ترجمه: محمد بهشتی، بی جا، انتشارات شهریور و تابان، بی تا، ۴۶۷ ص.
- ۱۲- نهج البلاغه علی (ع)، ترجمه: محمد تقی جعفری تبریزی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۸ ش، ۱۲۴۱ ص.
- ۱۳- نهج البلاغه، مترجم: نامعلوم، تصحیح: عزیزالله جوینی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۸ ش، ۶۵۸ ص، اوّل.
- ۱۴- نهج البلاغه امیرالمؤمنین علی (ع)، ترجمه: احمد سپهر خراسانی، تهران: انتشارات اشرفی، ۱۳۷۵ ش، ۱۶۳۷ ص، سوم.
- ۱۵- نهج البلاغه، ترجمه: محمد دشتی، تهران: مؤسسه تحقیقاتی امیرالمؤمنین، ۱۳۷۶ ش، ۲۲۹ ص، اوّل.
- ۱۶- نهج البلاغه، ترجمه: مصطفی زمانی، قم: انتشارات نبوی، ۱۳۷۶ ش، ۱۲۵۴ ص، نهم.
- ۱۷- نهج البلاغه، ترجمه: داریوش شاهین، انتشارات جاویدان، ۱۳۶۱ ش، ۸۵۶ ص، دهم.
- ۱۸- نهج البلاغه، ترجمه: محمد علی شرقی، چاپ خورشید، ۱۳۶۹ ش، ۳۹۰ ص، اوّل.
- ۱۹- نهج البلاغه، ترجمه: محمد جواد شریعت، اصفهان: کتابخانه مشعل، ۱۳۶۰ ش، ۵۶۰ ص.
- ۲۰- نهج البلاغه، ترجمه: سید جعفر شهیدی، تهران: انتشارات علمی و فرهنگی، ۱۳۶۸ ش، ۵۹۶ ص، اوّل.

۲۱- نهج البلاغه، ترجمه: سید عبدالمطلب شیرازی، چاپ خانه مروی، ۱۴۰۱ق، ۹۵۰ص.

۲۲- پرتوی از نهج البلاغه، ترجمه: سید محمود طالقانی، پژوهش: سید مهدی

جعفری، تهران: سازمان چاپ و انتشارات وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی، ۱۳۷۴ش، ۷۲۴ص، دوم.

۲۳- نهج البلاغه، ترجمه: کاظم عابدینی مطلق، تهران: انتشارات آفرینه، ۱۳۷۸ش،

۱۰۴۰ص، اول.

۲۴- نهج البلاغه، ترجمه: حسین عمادزاده، ۱۳۵۸ش، ۱۲۶۲ص، اول.

۲۵- نهج البلاغه در سخنان علی(ع)، ترجمه: محسن فارسی، تهران: انتشارات

امیرکبیر، ۱۳۷۶ش، ۵۶۴ص، دهم.

۲۶- نهج البلاغه، ترجمه: علی اصغر فقیهی، تهران: انتشارات صبا، ۱۳۷۴ش،

۸۹۴ص، اول.

۲۷- ترجمه و شرح نهج البلاغه، ترجمه: سید علینقی اصفهانی (فیض الاسلام)،

تهران: انتشارات فقیه، ۱۳۷۵ش، ۱۳۴۰ص، اول.

۲۸- ترجمه و شرح نهج البلاغه (تنبیه الغافلین و تذکرة العارفين)، ترجمه: ملا فتح

الله کاشانی، ویرایش و تنظیم: محمد جواد ذهنی، تهران: انتشارات پیام حق،

۱۳۷۸ش، ۲ج، اول.

۲۹- سخنان علی(ع) از نهج البلاغه، ترجمه: فضل الله کمپانی، کتابفروشی فروغی،

۱۳۵۸ش، ۴۹۴ص، سوم.

۳۰- نهج البلاغه امام علی(ع)، ترجمه: اسدالله مبشری، تهران: دفتر نشر فرهنگ

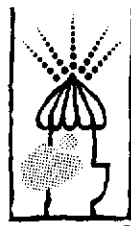
اسلامی، ۱۳۶۶ش، ۴۹۳، سوم.

۳۱- خورشید بی غروب (نهج البلاغه)، ترجمه: عبدالمجید معادیخواه، تهران: نشر

ذره، ۱۳۷۴ش، ۵۱۹ص، اول.

۳۲- نهج البلاغه - میراث درخشان علی(ع)، ترجمه: محمد مقیمی، تهران: کتابفروشی

- سعدی، ۱۳۵۴ ش، ۱۳۷۷ ص، دوم.
- ۳۳- ترجمه گویا و شرح فشرده ای بر نهج البلاغه، ترجمه: جعفر امامی و رضا آشتیانی، زیر نظر: ناصر مکارم شیرازی، قم: مؤسسه مطبوعاتی هدف، ۳ ج، ششم.
- ۳۴- نهج البلاغه، ترجمه: ذبیح الله منصوری، انتشارات نقش اندیشه، ۱۳۷۸ ش، ۱۰۱۸ ص، اول.
- ۳۵- نهج البلاغه (ترجمه و شرح و تفسیر)، علامه سید ذیشان حیدر جوادی، قم: انصاریان، ۱۹۹۹ م، ۷۹۷ ص، اول.

36- Un groupe de specialistes. LA VOIE DE L'ELOQUENCE. GHUM. Ansariyan Publication, P.731. 1986.

37- Angelo Terenzoni. NAHJUL BALAGHA - Imam Ali. Roma. Centro Culturale Islamico Europeo, P.300. ?.

38- S.M. Askari Jaferi. NAHJUL BALAGHA-HAZRAT ALI Tehran. Golshan Printing House, P.560. 1960.

39- P. Danesh Kugiuri. NAHJ AL-BALAGHAH. Tehran. Organizzazione Mondiale Per la Diffusione Dell'Islam. P.241. 1981.

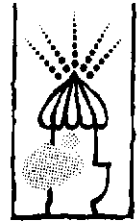
40- M.A. Anzaldua-Morales. CUMBRE DE LA ELOCUENCIA (Nahy-ul-Balaghah). New York. Tahrike Tarsile Qur'an, Inc. P.547. 1988.

41. Syed Ali Reza. Imam Ali-NAHJUL BALAGHA. Qum. Ansarian Publication, Vol.1,2. 1988.

فهرست شرح‌های «نهج البلاغه» در این برنامه

- ۱- ترجمه و شرح نهج البلاغه، عزالدین جعفر بن شمس‌الدین آملی، مشهد: امور فرهنگی و اجتماعی آستان قدس، بی تا، ۳۳۲ ص.

- ۲- شرح نهج البلاغة، عزالدین عبدالحمید بن هبة الله بن ابی الحدید المعتزلی المدائنی، قاهره: دار احیاء التراث العربی، ۱۳۸۵ق، ۲۰ج، دوم.
- ۳- شرح نهج البلاغة (المصباح، شرح کبیر)، کمال الدین میثم بن علی بن میثم البحرانی، تهران: مطبعة خدمات چاپی، ۱۳۹۶-۱۴۰۴ق، ۵ج، دوم.
- ۴- اختیار مصباح السالکین (شرح نهج البلاغة الوسیط)، میثم بن علی بن میثم البحرانی، مشهد: مجمع البحوث الاسلامیة، ۱۳۶۶ش، ۶۸۶ص، اول.
- ۵- نهج البلاغة منظوم، ناظم: محمد علی انصاری قمی، تهران: انتشارات علمی، ۱۳۲۷ش، ۱۰ج.
- ۶- شرح نهج البلاغة المقتطف من بحار الانوار للعلامة المجلسی، استخراج و تنظیم: علی انصاریان، تهران: وزارة الثقافة و الارشاد الاسلامی، ۱۴۰۸ق، ۳ج، دوم.
- ۷- معارج نهج البلاغة، ظهیرالدین ابو الحسن علی بن زید الیهقی فرید خراسان، قم: مکتبة آية الله العظمی المرعشی النجفی، ۱۴۰۹ق، ۴۶۸ص، اول.
- ۸- ترجمه و تفسیر نهج البلاغة، محمد تقی جعفری تبریزی، تهران: دفتر نشر فرهنگ اسلامی، ۱۳۷۶ش، ۲۷ج، هفتم.
- ۹- توضیح نهج البلاغة، السید محمد الحسینی الشیرازی، طهران: دار تراث الشیعة، بی تا، ۴ج.
- ۱۰- منهاج البراعة فی شرح نهج البلاغة، میرزا حبیب الله الهاشمی الخوئی، طهران: المکتبة الاسلامیة، ۱۴۰۵ق، ۲۱ج، چهارم.
- ۱۱- منهاج البراعة فی شرح نهج البلاغة، قطب الدین ابو الحسین سعید بن هبة الله الراوندی، قم: مکتبة آية الله المرعشی العامة، ۱۴۰۶ق، ۳ج.
- ۱۲- نهج البلاغة از دیدگاه قرآن، ترجمه و شرح: مصطفی زمانی نجف آبادی، قم: انتشارات پیام اسلام، ۱۳۶۰ش، ۴ج، اول.
- ۱۳- اعلام نهج البلاغة، علی بن ناصر السرخسی، طهران: وزارة الثقافة و الارشاد الاسلامی، ۱۳۶۶ص، اول.

- ١٤ . بهج الصباغة فى شرح نهج البلاغة، محمدتقى التستري، طهران، دار أميركبير للنشر، ١٣٧٦ ش، ١٤ ج، أوّل.
- ١٥- منهاج الولاية فى شرح نهج البلاغة، عبدالباقي صوفى تبريزى . تصحيح و تحقيق: حبيب الله عظيمى، تهران: دفتر نشر ميراث مكتوب، ١٣٧٨ ش، ٢ ج، أوّل.
- ١٦- نهج البلاغة، شرح: محمد عبده، طهران: مؤسسة الأعلمی، بی تا، ٢ ج.
- ١٧- شرح نهج البلاغة، محمد صالح بن محمد باقر قزوینی روغنی، تصحيح: سيد ابراهيم میانجی، تهران: چاپ اسلامية، ١٣٨٠ ق، ٤ ج.
- ١٨- حدائق الحقائق فى شرح نهج البلاغة، محمد بن الحسين بن الحسن البيهقي (قطب الدين الكيذرى)، قم: مؤسسة نهج البلاغة و نشر عطار، ١٣٧٥ ش، ٢ ج، أوّل.
- ١٩- نهج البلاغة، تحقيق و شرح: محمد ابو الفضل ابراهيم، بيروت: دار الجيل، ١٤١٦ ق، ٢ ج، دوم.
- ٢٠- شرح نهج البلاغة، ابن ميشم البحراني، ترجمه: قربانعلی محمدی مقدم، مشهد: بنياد پژوهش های اسلامى آستان قدس رضوى، ١٣٧٥ ش، ٥ ج، أوّل.
- ٢١- شرح نهج البلاغة، ميرزا احمد مدرس و حيد (ميرزا آقا)، بی جا، بی نا، بی تا.
- ٢٢- فى ظلال نهج البلاغة محاولة لفهم جديد، شرح: محمد جواد مغنية، بيروت: دار العلم للملايين، ١٩٧٢ م، ٤ ج، أوّل.
- ٢٣- پیام امام، ناصر مكارم شيرازى و همكاران، تهران: دارالكتب الاسلاميه، ١٣٧٥ ش، ٢ ج، أوّل.
- ٢٤- شرح نهج البلاغة، السيد عباس على الموسوى، بيروت: دارالرسول و دارالمحجة البيضاء، ١٤١٨ ق، ٥ ج، أوّل.
- ٢٥- شرح نهج البلاغة، شارح محقق من اعلام القرن الثامن، تحقيق: عزيز الله العطاردى، تهران: بنياد نهج البلاغة و انتشارات عطار، ١٣٧٥ ش، ٥٣٠ ص، أوّل.

